SPRÅKLIG SAMLING

NR. 3

JULI - AUG. - SEPT.

1969

10. ÅRGANG

GITT UT AV LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Professor Gøsta Bergman:

SPRÅKEN I NORDEN

SIDE 2

Lars Vikør:

The Initial Teaching Alphabet

SIDE 10

De skriveføre menn og kvinner i Språklig Samling

SIDE 4

SMÅ MERKNADER OM SPRÅK- OG BARNESINN

Etter mitt syn er nynorskfolk og samnorskfolk i same båten. Dei aller fleste i Språklig Samling er truleg samde i dette, med andre ord i at samnorsktanken er best tent med at nynorsken får det rommet i t.d. administrasjonen, skolen og kringkastinga m.m. som han har krav på. Eg har likevel lenge hatt inntrykk av at mange gode samnorskfolk har vore så livande redde for ikkje å vere nøytrale i striden mellom nynorskfolk og konservative riksmålsfolk at dei iallfall ikkje på nokon måte har stødd nynorsken, ja at dei somme gonger har vore heller mykje opptatte av å slå like hardt til begge sider — som om begge fylkinga skulle trenge det like godt.

Eg veit ikkje om det berre er ønsketenking, fordi eg sjølv legg så stor vekt på at vi i åra fram-

Over til side 3

Professor Gøsta Bergman:

SPRÅKEN I NORDEN

Språken i Norden är inte riktigt detsamma som de nordiska språken, åtminstone inte för språkmännen. För dem betyder nordiska språk de språk i Norden som tillhör den germanska språkfamiljen, dvs. danska, norska och svenska, isländska och färöiska. Men här i Norden talas också finska som tillhör den finsk-ugriska språkrguppen dit också ungerskan och estniskan hör. Finnar och svenskar har levat som grannar sedan urminnes tider och det har avsatt spår i bägge språken. Vi har lånat ord från varandra. Låt mig bara nämna ett ord som **pojke,** som på finska också betyder son — Guds son är på finska Jumala poika — **kängor** och **pjäxor** och från betydligt senare tid **sisu,** som kom in med sporten och har med lugnt och ihärdigt verkande segervilja att göra. Finnarna å sin sida har tidig beröring med germanska språk och specielt svenskan nånat in massor av ord. Sådana ord är finska **lammas,** som betyder får, svenska lamm, som i gotländskan är ordet för får, och **nauta** (nötkreatur). Det är urgamla lån. Det är också fallet med finska **kunningas** som visar vårt ord konung i dess urnordiska form.

Språkmännen talar om det finska kylskåpet som har bevarat gamla lånord i förvånande trogen form. Av betydligt större omfång och betydelse är de s.k. översättningslånen från svenska, såsom då **högskola** på finska ordagrant har översatts med **korkeakoulu** eller **förebild** likaledes ordagrant har återgivits med **eksikuva.** Här är alltså ordbildningen mönster svenskt men formen är finsk.

Våra finska vänner torde emellertid ursäkta om jag i fortsättningen väsentligen begränsar mig till att belysa förhållandet mellan svenskan, danskan och norskan.

Vi föreställer oss at en svensk kommer cyklande in i Norge från Värmlandssidan på den gamla landsvägen, skall vi säga från Södra Finnskoga i Norra Värmland. Han skall då finna att norskan låter förunderligt lik svenskan, samma tonfall, «omtrent» samme ord. Och kommer han från Skåne, säg Falsterbo eller Skanör, in i Danmark, helst till rena bondlandet på Själland, skall han finna att både «oren» och «joren» är mycket lika. Han kan sitta där i «stuen» och «ede midde» med «rögröd» och «snakke» på rena skånskan. Genom «vingued» kan han se «möllen» ,och de danska gässlingarna och ällingarna som betar utanför skall inte i någon mån skilja sig från dem han sett hemma i Skytts härad.

Men vi har väl i allmänhet inte så gott om tid att vi på detta mjuka sätt kan bli slussade in i grannlandet och dess språk. Mötet blir vanligen mera abrupt.

Vi stiger av tåget i Köpenhamn eller Oslo och möter med en gång rikssprâket. Vi köper Berlingske eller Morgenbladet och stavar oss igenom nyheterna. Det går skapligt. Vi går på teatern. Det går inte så bra. Vi finner att danskan i tal är betydligt mindre lättfattlig. I Oslo var det lättare att följa med på Nationalteatret. Det tar sin tid att fatta rytmen i det danska talet och det speciellt danska tonefallet. Man känner sig en smula förvånad, ibland rentav irriterad, över det korta upprepade «Ja ja ja». Man tycker det låter som «Raska på nu och prata inte så mycket smörja!» I verkligheten är det en enkel bekräftelse på att dansken är med på noterna. Man tycket att «Nå nå» låter otåligt, i verkligheten svarar det mot det mera sävliga svenska «Jaså». I gengäld får man veta att dansken tycker den svenska tongången låter undrande och spörjande.

Man tycker i början att meningarna är en enda massa som man har svårt att analysera i särskilda ord. Detta är initialsvårigheter som kommer en och annan att ge upp loppet, att skaka på huvudet och övergå till engelska. Andra klarar svårigheterna genom att tala lånsgamt, andra nöjer sig inte med att tala långsamt, de tala långsamt på skandinaviska. Denna munart är utan tvivel en art rotvälska, men den är under vissa omständigheter fullt legitim. Den innebär en anpassning för tilfället och är rationell om den leder till förståelse, om därigenom det man har på hjärtat går hem. Mer eller mindre vacker skandinaviska praktiserades i stor skal bland nordiska flyktingar i Svergie under andra världskriget. Den innebär i sin bästa form att man övertar viktiga nyckelord från det andra språket men uttalar dem med det egna språkets ljud och former. Ett sådant ord var bland danska flyktingar «forlægning» (= förläggning, läger). Många nu accepterade lånord i våra nordiska språk har en gång varit sådan rotvälska.

Ett nordiskt blandspråk kan alltså ha sitt berättigande och kommer alltid att i viss utsträkning praktiseras, men det är ändå att betrakta som en nödhjälp och ett övergångsstadium. Idealet är att var och en talar sitt språk i det nordiska umgänget och ändå blir förstådd.

Den svenske författaren Albert Engström berättade en gång en historia om en trupp studentsångare från Stockholm som skulle gästuppträda i Köpenhamn omkring 1930. De blev mottagna av sina värdar nere vid båtens til-

Over til side 5

SPRÅKLIG SAMLING
Redaktør: Knut Kvigne, Nedre Kalbakkvei 2 D,
Oslo 9. Tlf. 25.19.74.

VI STÅR VED EN SKILLEVEG

I de høst- eller vintermånedene om står framfor oss må vi ha rett til å tru at striden om Vogt-komitéens innstilling må få sitt endelige vedtak i Stortinget.

Dermed skulle i alle fall de språkpolitiske retningslinjene være fastlagt for ei tid framover. At **språkstriden** derimot kommer inn i ei anna fase eller form, er det dessverre mindre grunn til å vone.

De som strevde med dette opplegget hadde ærlig vilje, og det skôrta det heller ikke på i departementet. Men de to motpartene, Riksmålsforbundet og Noregs Mållag står framleis like beinharde på sine standpunkter. Visse yttringer i begge leirer om vilje til forståelse osv. ,er ikke nye. De forteller bare om at det fins opposisjon hos begge, men at den aldri har nådd fram til klar erkjennelse av at språkstriden har **ei** eineste løysing: nemlig samling. Prestisje, taktikk og beinveges motvilje hindrer klare uttalelser i så måte.

Da står det en eineste ting att, og det er **Stortinget.**

Dersom **det** står like fast som før på at striden kan bare løyses ved samling, så vil utviklinga føre til det.

En kan si at det vil den måtte gjøre i alle høve såframt den sosiale utviklinga i vårt land holder fram som den har gjort. Men det kan bli et spørsmål om enten nye hundreårs lange veger eller løysing på noen tiår dersom Stortinget vatner ut sitt standpunkt eller derimot formulerer det klart.

Overlærer Knut A. **Knutsen** meinte det var rimelig å rekne med at ei samling av målføra skulle være moden kring 1950. Og det enda den sosiale utviklinga gikk med raskere framsteg seinere enn noen våga å tru på hans tid. Likefullt står Stortinget i kommende vinter framfor å holde fast på ei **klar** formulering av målet, på **enden** av en ørkeslaus strid, eller vike unna og dermed gjøre striden hardere enn kanskje noensinne før.

Ikke alle har ei klar forestilling av sammenhengen mellom den sosiale reisinga og målstriden som ikke minst professor Halvdan **Koht** holdt så sterkt fram. Men sia han tok opp sitt arbeid har vi opplevd at norsk språk trues fra andre, og langt alvorligere påvirkning, nemlig gjennom internasjonalisering av et reklamespråk som har liten eller ingen bakgrunn i anna enn business. Dessuten må vi være vakne for den u-unngåelige påvirkning vitenskapelige vinninger fører med seg gjennom teknikkens utvikling.

Her blir gjort prisverdige mottiltak, som t. d. arbeidet i noe som heter «Rådet for Teknisk Terminologi». Det prøver å finne **norske** løysinger på nye begrep der vi har naturlige vendinger å by på. Men verdien i slike tiltak syns nesten å drukne i striden om vi framleis skal ha hunkjønnsformer på -i-, eller om det er fint å si «sprog» eller språk.

Skal dette holde fram, må vi vente at flertall på -s- snart trenger inn, mens vi diskuterer i- eller a-former i kjønn, og lar snobbeskap avgjøre om vi skal si «sprog» eller språk.

Det kan synes pessimistisk å ha slike synspunkter. Men de som har beinveges føling med den voldsomme kraft utenlandsk påvirkning på vårt språk har, undres ikke over problemstillingen.

Over fra side 1

over må få ei verkeleg jamstelling mellom nynorsk og bokmål, men eg har iallfall no meir enn før lagt merke til at medlemmer av Språklig Samling og andre samnorskfolk har syn for at samnorskfolk har all grunn til å stø kravet frå nynorskhald om verkeleg jamstelling, både av rettsferdsgrunnar og av omsyn til samnorsktanken.

T.d. har eg nyleg lagt merke til at spørsmålet om parallellklassar — bokmål og nynorsk — har vekt

Over til side 4

LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Medlemspenger, kr. 10,— pr. år for dem som har eiga inntekt, og kr. 5,— pr. år for andre. Bladpenger kr. 5,— pr. år. Postgiro 16 378.

Formann: Rakel Seweriin, Fastingsgt. 7, Oslo 3, tlf. 60.67.89

Kasserer: Alfred Kvalheim, Postb. 636, Oslo 1, tlf. 29.34.44

GÅVER

E. Sæther 10, Finn-Erik Vinje 10, Jens Risdal 15, Rolv Thorsen 15, Per Hjelle 20, Sigurd Kolltveit 30, Erling Myklebust 90, J. T. Greibrokk 40, N. N. Skraatveit 5, Olav Guttu 5, Olav Åse 50, Mikkjel Fønhus 50, Erik Olsen 15, Ove Byrkjeland 30, Jon Vidar 15 Hallvard Ellevset 5, Birger Opsahl 5, K. Skeidvoll 10, Arne E. Odden 90, E. Vatnaland 5, A. Ytrehus 15, Albert Roan 10, Brynjulf Tangen 100, Liv Myklebost 90, Arnold Fjær 20, Lars Ross 190, Jorunn og Asbjørn Opsal 50, Edvard Brakstad 9, Tarald Nomeland 25, A. Kvalheim 20, Olav F. Slingstad 90, Jostein Dale 5, Ingvar Hals 10, Ole T. Opsal 10, Ebba Lodden 15, Bjørn Rongen 10, Ingvar Sognnes 10, Helge Høstmælingen 25, E. Røssaak 50, Theodor Moen 40.

TIL VÅRE SKRIVEFØRE MENN OG KVINNER I SPRÅKLIG SAMLING

Dette nummeret av «Språklig Samling» har uvanlig få sider. Det skyldes ikke økonomiske problemer, men den enkle tingen at nummeret må ut innen dette kvartalet går ut forat våre vilkår i Postverket skal kunne oppfylles.

Og her er vi ved kjernen:

Om det er noe Språklig Samling er rikt på så er det skriveføre menn og kvinner, men den altfor gode sommeren har tydeligvis satt «veksten» tilbake like fullt her som hos kornet på Hedmarken. «Avlinga» er blitt fordrivi korn med «grønnskott» i mellom, det skal vi ikke legge skjul på.

For «Språklig Samling» er fullt og heilt avhengig av at medlemene sender inn noen av sine rike tanker til bladet, vel vitende om at de ikke får 5 øre i honorar for et arbeid som burde verdsettes til hundrevis av kroner.

Akkurat slik er det med oss som med ethvert annet idealistisk tiltak.

Når så den gode sommeren forsinker de gode bidragene (hvem vil sette seg til en varm ettermiddag og skrive til oss i staden for å stupe i sjøen?) så blir dette nummeret mindre enn det på noen måte burde være.

Vi **må** «holde ruta», og derfor voner vi at de mange som ønsker at vi skal gjøre det, nå framover vil dele byrdene med oss. Det fins ikke tvil om at «Språklig Samling» kunne bli mange ganger så stort som det hittil har vært om våre «sommergjester» bare ville tenke på oss i tide.

Og med det tror vi at «Språklig Samling» i siste kvartal av 1969 skal bli større enn noensinne før. Økonomien til så pass skal vi nok makte.

Over fra side 3

Små merknader - - - -

interesse hos samnorskfolk. Det har gledet meg.

I stortingsmelding nr. 15 for 1968—69 (som Stortinget ikkje rakk drøfte) er det gjort greie for tolleg mange syn på spørsmålet, men det ser for meg ut til at hovudpersonane — barna — og deira vel har kome noko i bakgrunnen i drøftingane. Etter det vesle eg har hørt og lese om parallellklassar, har eg ikkje grunn til å tvile på at barna på sine stader kan vere vel tente med ei slik undervisningsordning. Men skulle ordninga bli praktisert t.d. slik at nynorskfolk i bustadblokkene rundt om i Oslo sende barna sine i parallellklassar med nynorsk, er eg redd for at det i mange høve kunne bli eit urimeleg hardt press for barn som på det viset blei tatt ut or den flokken dei kjende seg heime i. Eg ser ikkje bort frå at det i Oslo kan finnast slike miljø at ei ordning med parallelklassar for barn med nynorskforeldre kan praktiserast på ein slik måte at nynorsken og barna er tente med det. Men det må — om så er — farast varsamt fram, slik at barna i parallellklassane ikkje får ei kjensle av å stå i ei lei særstilling.

Arbeidet for jamstelling er viktig, like eins arbeidet for språkleg samling, men aller viktigast er sjølvsagt omsynet til barnet.

O. T.

läggsplats vid Havnegade. Sjön hade varit lite gropig och en av svenskarna var därför mycket blek. Hans danska värd, också student, frågade deltagande: «Er De træt?» Studenten var visserligen mycket trött men han fick för sig att dansken menade att lägga bort titlarna på det där lite ceremoniösa sättet som var vanligt bland svenska studenter föör i tiden. Man sade vilken årgang man tillhörde, t. ex. 30—28, och den som var student 28 sade då: «Tack ska du ha!»

— Er De træt?

— Nei jag är 27.

— Ah, sade dansken, De har været søsyg.

Nej, det avancerade danska uttalet får man minsann inte gratis, allra minst när det exponeras i form av köpenhamnska revyschlager eller snabba repliker i en teaterpjäs i TV. Jag minns at jag fick åka spårvagn flera ganger innan jag fattade vad folk menade med «li-ód» i Köpenhamn. «Omstigning» var klart vad det betydde, men «li-ód»? Ser man det i tryck är det enklare: **lige ud** rakt fram, utan övergång.

Det danska **r**-et leker kurragömma med en i vissa ställningar, gömmer sig nere i halsen eller uppslukas av angränsande ljud. **Svært, lärare** och **Amager** tycker man låter som «so(a)d», «läa» och «Ammaa». Men också detta mjuka och flyktiga danska **r** blir man småningom förtrogen med. Tycker man om Danmark och danskarna, så tycker man också rätt vad det är att deras **r** er riktigt vackert, för det här med vackert och fult i ett språk är något mycket subjektivt. Man förstår H. C. Andersen, sagodiktaren, när han talar om sitt land, «hvor sproget er min moders bløde stemme og som en sød musik mit hjerte når».

Svårigheten ligger nu inte bara i det fonetiska. För norskans del bereder uttalet knappast några svårigheter als. Nynorsk kan ju för en svensk se något invecklad ut i skrift, men när den talas är den i mitt tycke lättare att fatta, påminner mera om svenskan. Nei de största svårigheterna ligger ändå i ordförrådet. Det är för övrigt något som gäller alla språk, också konstspråk som esperanto. Uttal och grammatik i esperanto kan man lära sig på en dag, men ordskatten lär man sig inte på veckor eller månader. Den skall läsas in och lyssnas in.

Vad danskan och norskan beträffar har vi dock väldiga delar av ordförrådet till skänks och detsamma gäller väsentliga delar av grammatiken. Det gemensamma ordförrådet är särskilt betydelsefullt, därför att det omfattar de vanligste och därför viktigaste orden. Frekvensundersökningar som gjordes på 1930-talet visade att våra språk består av ett litet antal högfrekventa ord, cirka 700 ä 800, och ett stort antal relativt ovanliga. De 100 vanligaste orden är så gott som allihop desamma i våra tre språk, bortsett från olikheter i stavningen och uttalet. Det vanligaste ordet är **och,** på danska och norska skrivet **og.** Av de 100 vanligaste danska orden är det bara några få — man kan räkna dem på fingrarna — som skiljer sig nämnvärt från motsvarande svenska. Det är **De** och **Deres** som hövligt tilltalsord, **må** och **måtte** i betydelsen måste, **lige** med en mångfald betydelse — **lige ud** (rakt fram) som vi talade om nyss — och **kun** med betydelsen bara. Det sista är en förkortning av **ikkun,** som man minns från Holbergs Jeppe på Bjerget. Då Jeppe vaknar i baronens säng och har all härligheten för sina ögon tror han inte det är sant. «Drömmer jeg eller er jeg vågen?.... Det er ikkun en drøm.» Ikkun är i sin tur en sammandragning av **ikke uden,** icke utan, som lever kvar på andra sidan Sundet, i Skåne. Jag minns att när jag i Lund skulle köpa en tvål av ett bestämt mrke tog biträdet fram vad som fanns och förklarade att «vi har ente udan desse». Det skulle alltså på ren danska ha hetet «vi har kun disse». Det märkliga är att de 100 vanligaste orden omfattar ungefär 50 % av varje trycksida i det ofantliga material som ordräknarna gick igenom, för danskans del en million löpande ord. Naturligtvis sträcker sig det gemensamma vida utöver de 100 orden. Också bland de 1000 vanligaste är de allra flesta välbekanta. Men ju större ordförrådet blir, desto fler blir olikheterna, och deras betydelse som hinder för den ömsesidiga förståelsen skall inte på något vis förringas.

I gamla tider var likheten mellan våra språk större än nu. Av runinskrifterna att döma vill det synas som om utvecklingen av det nordiska språket fram till omkring 800 e.K. skedde efter parallella linjer i de geografiska områden som sedan fick namnen Danmark, Norge och Sverige. Sen kom vikingatiden med en väldig expansion utåt och inåt. Kristendomen kom och impulser söderifrån på den materiella och andlige kulturens områden. På 1000-talet kom med kristendomen den latinska skriften som avlöste runorna och därmed får vi bättre besked om språkutvecklingen. Ännu på 1000-talet bör språket här i Norden ha känts som en enhet. Dialektskillnaderna var ännu inte väsentliga och viktigt var att ordstoffet i stort sett var gemensamt i Norden. De främmande lånorden var ännu fåtaliga och gemensamma. Det stora inflödet av lgtyska hade ännu inte satt in. Det är först mot slutet av 1000-talet som de första rämnorna visar sig i den nordiska sammanhållningen, men ännu kunde nordborna förstå varandra, däremot inte danskar och saxare (på andra sidan om Ejder — Dannevirkelinjen).

I våra dagar, niohundra år senare, är bilden en annan. Nu har vi alltså inte mindre än sex litteraturspråk i Norden, svenska, danska, bokmål och nynorsk, isländska och färöiska, sex litteraturspråk på en befolkning av omkring 15 millioner.

Den skarpaste språkgränsen i Norden utgör i våra dagar Atlanten, som skiljer ut isländskan och

färöiskan som en grupp för sig. Islönningar och färingar måste i dag om de vill bli förstådd tala et slags skandinaviska med starkt danskt inslag.

Det är ofrånkomligt att tre språk, även om de har sprungit ur samma rot och i stort går i samma huvudriktning, ändock måste få olika form och innehåll i detaljerna. Dagligen och stundligen brukas språkmaterialet, men alla ord brukas inte lika flitigt. Omärkligt blir ett utrtyck föräldrat och går ur bruk, medan ett annat gör sitt inträde. Det kan ha kommit från olkmålen eller från ett yrkesspråk eller från storstadens slang eller som numera oftast är fallet från främmanda språk. Det kan snabbt bli modeord och komma på allas läppar, men det är inte alls säkert att det går ut över landets gränser. Vem utanför Sverige förstår vad som menas med att bilen gör en **vurpa?** Det är et folkmålsord och betyder att bilen gör ett kast. Det är av samma stam som **värpa,** som hönan gör — värpa, varp, vurpit, tyska werfen, warf, geworfen. Eller en **raggare?** Det ordet har kommit från åkarnas och chaufförernas interna språk eller slang kanske vi får kalla det. Där talar man om att **ragga upp** gods eller passagerare, plocka upp för egen räkning vid sidan av den regelrätta körningen.

När det gäller lånorden från främmande språk har vi i synnerhet förr långtifrån alltid lånat samma ord i våra tre länder. Redan bland de tusen vanligaste danska orden finner man sådana som **ærbødigst** (vördnadsfullt på svenska), **smuk** (vacker), **kartofler** (potatis), **føle** (känna) och **bevægelse** (rörelse), alla lån från tyskan men okända i vårt språk. Andra speciellt dansk-norska ord är **begivenhet** (händelse), som dock numera har börjat användas också hos oss, särskilt då om uppseendeväckande händelser, **forkert** (galen), **genstand** (föremål) och **mangel** (brist), **gebyr** (avgift, **erstatte** (ersätta), för att inte tala om **plattenslager** (skojare av den typen som gick omkring i husen i Köpenhamn och böjd ut försäkring mot «inre slitage i de elektriska ledningarna»), också de orden hämtade från tyskan.

För all del, också vi har lånat en hel del tyska ord som har undgått danskar och norrmän. Jag nämner bara **befryndad, bemärkelse, erforderlig, inalles, lärjunge, skafferi** (som på danska heter spisekammer och på skånska mycket riktigt spiskammare). Uppräkningen kunde fortsätta långa stycken och även omfatta lån från franskan och andra språk.

Särskilt olyckligt är det när alla tre språken har sitt speciella ord för samma sak. Låt mig ta några exempel på det. **Petroleum** på danska och **parafin** på norska är **fotogen** på svenska. När vi i Sverige talar om **strösocker,** säger norrmännen **farin** och danskarna **stødt melis.** Svenska **karameller** är på norska **sukkertøy,** på nynorsk **sukkerty** och på danska **bolsjer. Hallon** heter på norska **bringebær,** på danska **hindbær.** Att lifta är i Norge **å haike,** i Danmark **at blaffe.** Kommer man över till det starkt vardagsliga ordförrådet blir olikheterna nästan alltid påtagliga. Ett sådant ord som **kul, det var kul,** alltså roligt, skojigt, har sin stilmässiga motsvarighet i norska **gøyal** och danska **skæg.** Det må nu vara hänt. Värre är det när viktiga, allvarliga termer skiljer sig kapitalt åt. I Danmark skiljer man alltsedan kemisten Ørsteds tid i början på 1800-talet mellan **ilt, brint** och **kvælstof,** på svenska **sore, väte** och **kväve.** Går man till Norge har bokmålet och nynorsk sinsemellan olika termer. På bokmål heter syre **surstoff,** väte **vannstoff** och kväve **kvelstoff.** Nynorsk har däremot orden **nøre, brenne** och**kvæve.** Dessbättre klarar sig kemisterna med factermerna **oxygen** för syre, **hydrogen** för väte och **nitrogen** för kväve, som i skrift också kan uttryckas med symbolerna O, H och N.

I många fall är de omotsvarigheter som nu råder i ordförrådet i våra tre länders språk resultatet av en konkurrens mellan ord mde likvärdig innebörd. Ett ord har växt som en gökunge och trängt ut sina magrare syskon. Ta som exempel det svenska **fråga.** Det lånade vi in under medeltiden da vi var utsatta för en stark påverkan från lgåtyskan. Det är det tyska fragen. Det blev ett modeord, ansågs fint ungefär som vissa engelska ord i våra dagar. Det tog död på gamla **spörja** och **spörsmål** eller i varje fall hänvisade dem till speciella sammanhang. Danskarna och norrmännen motstod däremot det tyska inflytande just när det gäller det här ordet. De gjorde det också i fallet **fönster,** också det lågtysk. Det håller fortfarande på det gamla nordiska vindögat, danska **vindue,** norska **vindu,** skånska dialekt **vingue.** Omvänt har det tågtyska **beginnen** trängt ut det gamla nordiska **börja** i danskan och i norsk bokmål, men vi har lckats behålla börja, även om det ett slag var starkt hotat. I Gustav Vasas bibel förekommer **börja** inte en enda gång. Det heter överallt **begynna** och **begynnelse.** Jag nämnde tidigare **kun** (bara). Det har i danskan trängt undan, om också inte helt utträngt, **blot** och **bare.** I svensk skrift har **endast** samma ställning som danska **kun,** men i talspråket dominerar i alla våra tre språk **bara,** norska **bare,** danska **bare.**

Denna konkurrens mellan synonymerna avsätter inte samma resultat i våra tre länders språk. Det är i själva verket med orden som med aktierna på börsen, deras kurs stiger och faller och noteringarna blir inte desamma i Köpenhamn, Oslo och Stockholm.

Men låt oss inte överdriva olikheterna. Det finns också regulatorer som hindrar en alltför långt gående särutveckling. Det är den livliga interskandinaviska samfärdseln, ordet taget i vidaste bemärkelse, och intressegemenskapen. Av stor betydelse för reselivet har det varit att den internordiska passkontrollen upphävdes på 1950-talet. Inom näringslivet och inom kulturlivet har vi alltmer

behov av kontakt med varandra och det tar sig mångahanda uttryck. Vi ordnar överläggningar,, nordiska utskott eller nämnder och gästbesök. Man utbyter erfarenheter och söker samordna och rationalisera sin verksamhet. Språket kommer då alltid in i bilden. Man kan nöja sig med att konstatera det faktiska språkbruket, notera och lära sig skiljaktigheterna. Det är naturligtvis vad som oftast sker. En samordning i sak behöver inte betyda en samordning också av språket, men det är under alla omständigheter en vinst att språket inte vållar onödiga missförstånd.

Vad som har skett med våra språk sedan 1940-talet ger inte anledning till pessimism. I alla våra tre länder har sedan dess tillkommit språknänmder som vid sidan av sina nationella uppgifter också enligt sina stadgar skall hålla kontakt med varandra. På flera punkter kan man konstatera att det nyvaknade intresse för språkligt samarbete har haft effekt. Danskarna reformerade sin stavning 1948, införde den svenska å-typen i stället för dubbel-a och avskaffade de stora bokstäverna för substantiven. i i Sverige slopade de särskilda pluralformerna av verbet, för pressens del 1945. Vi kom därigenom på linje med normmän och danskar. Norrmännen övergick officielt 1951 till det svenska och engelska räknesätett av typen tjuefem och femtifire i stället för det gamla tyska sättet fem og tyve och fire og femti.

Av stor betydelse är att vi numera, efter världskrigen, i mycket större utsträkning än tidigare lånar in samma främmande ord, alldeles särskilt engelsk-amerikanska. T. ex. **automation, transistor, radar, skoter, motell, jetplan, terminal, stress, cafeteria, bar, integration, kontroversiell, flexibel** osv. Vi översätter också främmande ord i viss utsträckning på samma eller mycket liknande sätt, t. ex. **upptrapping** för eng. escalation, **topphemlig, datamaskin, det kalla kriget** (The cold war, Walter Lippmann), **välfärdssamhället** (the welfare state).

Även om det är betydligt lättare för oss här i Skandinavien att låna in främmande ord så händer det också att vi lånar ord från ett annat nordiskt språk. Internordiska lån har förekommit under alla perioder av våra språks historia, men inställningen till dem har skiftat. En gång på 1800-talet var de ledande språkmännen avogt inställda till sådana lån. Det gällde t. ex. Johan Erik Rydqvist, författaren till «Svenska språkets lagar». Det måste för oss alla i dag låta sällsamt, då Rydqvist på 1870-talet illustrerade sin kritik av lån från tyskan och danskan med att nämna som olömpliga orden **säregen, utjemna, falla igenom** och **utbyte** i betydelsen gevinst. Och en posttjänsteman finner det väl inte mindre sällsamt då Rydqvist fortsatte: «Vårt embetsspråk, redan skuldsatt i Tyskland och Danmark, borde icke öka gälden med ett så öfverflödigt och litet tilltalande ord som **försändelse** (sändning, försänding), **brefförsändelse, postförsändelse**.» Sedan dess har klimatet när det gäller lån från norskan och danskan blivit mildare. Sådana ord går inte längre i strykklass, man kan nu opåtalt röra sig med «begivenheter» och «osedvanliga» ord, då man har behov av nyanser. Den nya auktorrätten heter nu efter norsk och danskt mönster **upphovsrätt.** Vi tog det samnordiska ordet **häleri** för att uttrycka viss efterföljande delaktiget i förmögenhetsbrott (frr hette det tjuvgömmeri). Andra lån från grannspråken att förtiga. Men också danskar och norrmänn har tagit svenska ord. **Plast** och **tele** t. ex. Däremot har **mopeden** inte trängt ut den danska knallerten, men tyskarna har tagit den och säger das Móped. Danskarna införde genom lag 1959 titeln **advokat** för tidigare sagfører. De har också tagit **major, landsorganisation** och **oms,** även **lysrör.** 1962 enades man i de tre länderna att införa **postkort** i stället för brevkort varigenom allmänheten slapp fundera över skillnaden mellan kortbrev och brevkort. På förslag av Nordiska vägtekniska förbundet infördes ordet **motorväg** efter eng. motorway.

Låt oss till slut ett slag tänka framåt. Vi kan ställa frågan: Hur kommer utveckslingen av de skandinaviska språken att gestalta sig i framtiden? Skall de gå isär ännu mer eller kommer de att närma sig varandra?

Vad som är säkert är att de kommer att förändra sig, inte stå still. Själva det grammatiska systemet — som är det starkaste vittnesbördet om våra språks släktskap — kommer säkerligen att förskjutas relativt långsamt. Detsamma gäller uttalet och framförallt tonfallet, den musikaliska sidan, som man vet håller sig kvar mycket segt. Av intresse är emellertid att observera hur ett bokstavsenligt uttal, ett ortografiskt uttal blir allt vanligare, tydligen en följd av skriftspråkets växande betydelse och den större beläsenheten hos folk. Vi möter företeelsen i vårt språk: i det s. k. bildade talspråket återställer vi bortfallna eller förvanskade ljud, vi säger i stor utsträckning **vid** och inte ve, **till** och inte te eller ti, **kastade** och inte kasta, **förslaget** och inte förslage. Samma förhållande i Danmark: man hör allmer **bleg, skreg, egen** i vårdat tal gentemot vardagligt blaj, skraj, ajen. Men framför allt är det inom ordförrådet som förändringarna kommer att inträffa och här är det utsikter att nyförvärven i stor utstrkning kan bli desamma.

Den motsättning som nu råder mellan de två språken i Norge kommer med säkerhet att utjämnas och resultatet blir ett samnorskt språk, visserligen med provinsiella varianter, sannolikt mer utpräglade än de vi har i Sverige — jag tänker på motsättningen sydsvenska och uppsvenska.

Inom vart och ett av våra länder kommer rikspråket att vinna på dialekternas bekostnad. Det betyder att riksgränserna också blir mera markerade språkgränser än vad nu är fallet.

Åpent brev til professor Guttorm Gjessing

fra lektor Torkel Magnusdal

De skriver i artikkelen Deres «Samnorsken gjør vort sprog fattigere» i denne avisa nr 2-69 at min artikkel «Korrekt nynorsk» i denne avisa nr 1-69 viser at det i dag ikke er stor forskjell på virkelig radikalt bokmål og moderne nynorsk «Så det er ikke å undres på at Noregs Mållag nå sier hit, men ikke lenger.»

Jeg vet ikke hva De mener med moderne nynorsk, men jeg vet at mellom den nynorsken som de aller fleste nynorskfolk bruker i skrift og til dels i tale i fjernsynet, og radikalt bokmål er der et langt sprang. Mellom radikal nynorsk og radikalt bokmål derimot er ikke spranget stort, men hvilken nynorskmann er det som bruker radikalt nynorsk. Jeg trur ikke en kan nevne mange. Radikalt bokmål som De og — i all beskjedenhet — jeg bruker, ropes der etter, men når spørres der om radikal nynorsk? Kort og godt — aldri! Skal ei utalandsk bok oversettes til nynorsk, så blir det i en så konservativ nynorsk som mulig. Og skal Fjernsynet tekste noe på nynorsk, er det på samme måten. Det er som de er redde for ikke å være nynorske nok. Men denne språk-konservatismen har gjort nynorsken ubotelig skade.

Jeg har inntrykk av at nynorskfolk velger så konservative ord og former som mulig i håp om på den måten å virke som ei motvekt mot riksmålet. Men ut fra den kjennskapen jeg har til menigmanns syn på språket vårt, kan jeg si at disse nynorskfolk skyter fullstendig over mål. De skader mer enn de gagner. For jo lengre avstanden er mellom menigmanns talespråk og skriftspråk, jo mindre evne har skriftspråket til å påvirke talespråket. En elev fra ei av bygdene her fortalte med et smil at når faren var på besøk i Oslo, talte han så gammaldags nynorsk som han kunne. Han tok det som ei samvittighets-sak og mente at han gjorde et verdifullt arbeid. I virkeligheten var det han gjorde, ikke bare spilt møye, men også direkte skadelig for nynorsken, for folk bare lo av ham. Hadde nynorsk og bokmål stått likt, kunne der ha vært mening i en konservativ nynorsk, men som forholda er i dag med nynorsken på hurtig marsj ut av skolen som opplæringsmål, tjener det ingen hensikt. Tvert imot.

Men når nynorsken er på vei ut som opplæringsmål i skolen (ikke som litteratur- og teatermål!), bør nynorskfolk se seg om etter et alternativ til den. Og alternativet er den radikale nynorsken som jeg nevnte i artikkelen «Korrekt nynorsk». Til støtte for denne tanken kan jeg nevnte at jeg har latt noen elever gjennomgå dialektprøver fra heimbygda deres, og elevene erklærer at dialektprøvene er svært forelda. Folk taler ikke lenger slik i heimbygda deres, sier de, talemålet ligger mye nærmere radikalt bokmål. Enkelte ord i dialektprøvene kjente de rett og slett ikke, — «ja, bestemor hadde visst hørt disse orda, men heller ikke ho visste hva de betydde».

God støtte for en radikal nynorsk er der også i nynorskmannen lektor Einar Austlids artikkel i Verdens Gang 22/1-49. Der skriver han: «Så lenge vi var eit bondesamfunn, var landsmålet det naturlege uttrykksmiddel for oss. Men da industri- og bysamfunnet voks fram, vart landsmålet noke gamaldags, eller det strakk ikkje til. Men er nynorsken det natur-

---

Over fra side 7

Graden av särutveckling eller samutveckling för de tre skandinaviska rikssråken kommer att bero av hur vi håller ihop, politiskt, ekonomiskt och kulturellt. Varje form av skandinavisk integration kommer att få också språkliga följder. Man kan tänka på det försuttna tillfället för en nordisk försvarsallians.

Vi har tre ord som är lån i vårt språk från danskan og norrskan. Det är **samfärdsel, räckvidd** och **forståelse.** Det ligger en symbolik i dem. Man kan säga så här: om vi ökar räckvidden av den interskandinaviska samfärdseln — ordet taget i vidaste mening — så ökar förståelsen, också den språkliga förståelsen. Flitigt umgänge föder gemensamme intressen och har vi gemensamma intressen så har vi något att tala om och behöver inte sitta och tiga vid bordet. Och talar vi om samme saker så lär vi oss efter hand vilka ord vi skall bruka, till en början kanske skandinaviska eller rentav engelska, sedan vårt eget språk.

(Nordisk Post Tidsskrift).

lege uttrykksmiddel for oss i dag? Har nynorsken gjennomgått den same vokster og utvikling som vårt samfunn, og såleis vorte det språket som speglar av vår sjel sannast og rikast? Skal vi skriva nynorsk i dag, må vi ty til ordbøker frå 50—100 år gamle — Schøtt, Ross, Aasen. Berre dette viser at nynorsken ikke har fylgt med i utviklinga. Eller kven har reist omkring i landet sia Ivar Aasens dagar, lytta til levande tale, og latt den flyta inn i nynorsken, omforma han og modernisert han etter tidas krav? Vi har høgd oss med nokre rettskrivningsreglar år om anna, det er i grunnen alt. Ivar Aasens språk har vi så å seia reindyrka, utan å fornya det med levande tale. Vi har gjort som kinesarane: reindyrka det som ein gong var naturleg og livskraftig, som noko absolutt opphøgda, utan å bry oss større om vokster og utvikling. Vi har skore av livsrøter og fått eit stivnande språk i staden for eit levande. Det vi treng no, er verkeleg kjennskap til norsk talespråk i dag. Vi treng filologar som reiser rundt i landet og granskar folkespråket — ikkje filologar som nøyer seg med gamle støvete ordbøker, og finn ut av dei kva som er god nynorsk i dag. Dersom vi seier Norge, skøyteløp, staheit, størrelse, betydning, begynne, bestemme, forandre krampaktig, sjøl om osv., så la oss skriva det og godta det som nynorsk. La oss opna dørene til nynorsken på vid vegg for levande tale (folkespråket) frå by og bygd.»

Dette blei altså skrevet for nøyaktig 20 år sia, det er kloke ord som nynorskfolk burde ha lagt seg på sinne. Men dessverre, det har de ikke gjort.

Det er naturligvis ikke søtt for nynorskfolk å høre at nynorsken går ut som opplæringsmål i skolen. Ja, en del nynorskfolk vil ikke en gang gå med på at «slaget om nynorsken som einaste riksmålet i landet» er tapt. De turer fram i det gamle spor. De omslutter nynorsken med en kjærlighet som langsomt, men sikkert dreper den. DE ELSKER NYNORSKEN I HJEL, men de finner det riktigere enn å la den få møte det levende liv. Ja, når nynorsken en vakker dag utsettes for kvelningsdøden, glemmer de vel at der er noe som heter munn-til-munn metoden, og løper etter gamle, støvete ordbøker for å finne legedom der. Dette kom tydelig fram på Noregs Mållags landsmøte i sommer der purismen og språkkonservatismen vant en stor seier over framskrittsideene.

Tras i at De gir inntrykk av, professor Gjessing, at De er enig i Noregs Mållags språksyn, er jeg så freidig å appellere til Dem om å bli med i arbeidet med å få nynorskfolk til å forstå hvor det bærer hen med nynorsken. Det kan ikke hjelpe å si «— hit, men ikke lenger», når statistikk og mye annet viser at nynorsken er på vei ut som opplæringsmål i skolen. Nynorsken eier store verdier som det gjelder å redde før det er for seint.

Å DEFORMERE NORSK SPRÅK

Vi finner denne annonsen i et teknisk tidsskrift om et plugg-inn instrument, som det heter der, og har tatt med dette:

«K/1: Reléenhet med 50 uV sensivity, mindre enn uV gr. C, output vekselkontakt 5A ved 240 V AC.

K/2: Kontrollenhet error-amplifier med thyristor firingkrets og proporsjonal eller ON/Off kontroll.

K/4: Chopper amplifier, mindre enn 3 uV gr. C, ekvivalent sensivity 5 uV.

K/5: AC til DC spenningsomformer.»

—

Dette var noe av det vi fant i annonsen, men vi synes ikke det er nødvendig med mer.

Hvorfor skal en forsterker behøve å bli amplifier, følsomhet bli sensivity, vekselstrøm til AC (alternating current) og likestrøm til DC (direct current) osv. osv. når vi har gode norske ord for det?

Vi har instanser, som Rådet for Teknisk Terminologi som arbeider systematisk med disse tingene, og som har maktet å gi ut temmelig mange ordbøker, men handelsimportørene syns ikke å interessere seg for slikt.

De sluker det fremmede (i dette tilfelle engelsk) rått, og fører det videre på «vårt marked».

Det er ei side av språksaka som jamen er alvorlig nok.

Over fra side 12

the lord's præer

our *fa*ther which *a*rt in heven, halloed bee thie næm, thie kingdom oum, thie will be dun, in erth az it iz in heven. giv us this dæ our dæly bred; and forgiv us our trespassez, az wee forgiv them that trespass agænst us; and leed us not intoo temptæshon, but deliver us from eevil. *a*men.

"The Initial Teaching Alphabet"

EI LØYSING PÅ ENGELSKE SPRÅKPROBLEM?

Av Lars Vikør

Dei engelske rettskrivingsproblema har fleire gonger vori behandla i «Språklig Samling», sist av Jakob Skauge i nr. 2 — 1968. Dette er rimeleg, fordi det gjeld eit språk som er svært viktig for oss, og fordi det kan vise at ei fleksibel rettskriving med relativt hyppige endringar, som vi har hatt, ikkje berre er ei ulempe. Den engelske rettskrivinga har ikkje vori justert etter uttalen sia før dronning Elizabeth den førstes tid, og vi har vitnemål om at ho alt da var i utakt med talemålet. På 1700-talet festna ho seg i ei svært konservativ form, og sia har ho vori heilag og urikkande, trass i alle åtak og reformframlegg frå velmeinande lærarar og fonetikarar. Denne reformaktiviteten har likevel ført til eitt konkret resultat: Inntial Teaching Alhapbet eller i.t.a., som både Skauge og Torkel Magnusdal (i «Språklig Samling» nr. 4/64) er inne på. Skaparen av dette alfabetet, Sir James Pitman, har gitt ut ei grundig og utførleg utgreiing om både det og retskrivingsproblematikken i det heile i boka «Alphabet and Reading» (av Sir James Pitman og John St. John, Sir Isaac Pitman & Sons Ltd., London 1969). Denne artikkelen er i stor monn bygd på den boka.

Sir James Pitman er ein veteran i rettskrivingsarbeidet. Før krigen var han aktivt med i Simplified Spelling Society, som gjekk inn for ei konsekvent fonemisk rettskriving med vanlege latinske bokstavar. I dei første nitten etterkrigsåra sat han i Underhuset i Parlamentet (for dei konservative!) og deltok aktivt i å fremme to lovframlegg om spørsmålet. Det første og mest radikale — eit framlegg om å sette ned ei nemnd til å førebu ei storstilt reform — vart så vidt nedstemt (Hansard stenografisk debattreferat 11/3-1949). Det andre, som gjekk ut på at det skulle settast i verk forsøk i skolen med ei forenkla rettskriving, vart vedtatt i første omgang (Hansard 27/2-1953) og komitébehandla med godt resultat, trass i hard motstand og etter mye tautrekking (Committee Proceedings of Standing Committee B on the Simplified Spelling Bill 1953). Undervisningsministerens hardsette motstand gjorde det likevel naudsynt med eit kompromiss: framlegget vart trekt tilbake mot at ministeren gav tilsegn om godvilje og stønad til ansvarlege forsøk av dette slaget, om dei kom i gang. Som vi skal sjå, var det nett dette som skjedde.

Det kan vere nyttig å samanlikne Pitmans syn på rettskrivingsspørsmålet med Bernhard Shaws, ettersom dette siste namnet lett fell på tunga når dette emnet kjem på tale. Den beste innføringa i Shaws språkidear får vi i artikkelsamlinga «George Bernard Shaw on Language», redigert av Abraham Tauber (Philosophical Library, New York 1963). Det går her tydeleg fram at Shaw tenkte mest på behova til dei som har skriving i ei eller annen form som yrke, og, som Skauge òg nemner såg han det heile frå eit økonomisk synspunkt, i alle fall i sine siste år. Det å skrive t.d. **though** med seks bokstavar mens to er nok, kan synast som ein bagatell, sa han, men om du multipliserer den esktra tida det tar med alle dei gongene dette ordet faktisk blir skrivi i den engelsk-talande verda i løpet av eit år — da får du ein astronomisk sum. Og språket er fullt av den slags meiningsløyser. Det latinske alfabetet er ubrukeleg for engelsk — og å reformere det er nyttelaust, for folk er no blitt så kjenslebundne til den tradisjonelle rettskrivinga at alle avvik verkar vulgære og fråstøytande. Eit heilt nytt alfabet må lagast og takast i bruk, i første omgang ved sida av det tradisjonelle. Til denne idéen testamenterte han store delar av formuen sin, det vart utskrivi ein konkurranse om eit slikt alfabet og skapt eitt på grunnlag av dei fleste svara. Eit av skodespela til Shaw, Androcles and the Lion, er gitt ut i ei utgåve med parallelltekst i vanleg rettskriving og Shaws alfabet (Penguin Books, 1962).

Pitmans utgangspunkt var eit anna. Han meinte at den tradisjonelle rettskrivinga er bra nok når ein først kan ho, liksom også det kinesiske skriftsystemet funge-

rer fint for dei som har sett seg inn i det. Men sjølve læringsprosessen er uhyggeleg vanskeleg og tidkrevjande. Og altfor mange kjem aldri gjennom han: undersøkingar har vist at kring 1960 forlet ein sjettedel av alle engelske barn skolen utan å kunne lese flytande. Pitman kom etter kvart til å konsentrere seg heilt om dette sosiale problemet, særleg da han såg at det livslange strevet hans for ei fullstendig rettskrivingsreform var og vart verande heilt frukteslaust.

The Initial Teching Alphabet er altså ikkje noe framlegg til stavereform. Det er eine og aleine eit middel i leseundervisninga i småskolen. Tanken er den at elevane først skal lære lesekunsten ved hjelp av eit konsekvent alfabet, deretter bli overført til den vanlege rettskrivinga. Sjølve alfabetet — i.t.a. — er merkt av dette. Det er bygd på det latinske, men har ei rekke nye teikn, for det meste samansett av kjente, t.d. ee, ie, ou, au, ch, sh, th. Desse teikna er forma slik at elevane skal oppfatte dei som enkeltbokstavar med sjølvstendige lydverdiar, men samtidig skal dei kunne kjenne dei att i dei «normale» versjonane dei møter i vanleg skrift. I ein del detaljar går i.t.a. på akkord med dei fonetiske prinsippa for å lette overgangen til den vanlege rettskrivinga. Trass i dette er skrifta i det store og heile så konsekvent fonetisk at ein aldri treng vere i tvil om uttalen av eit ord når ein først ser det på trykk.

Den pedagogiske verdien av å lære småbarn opp i eit fonemisk alfabet berre for å kjøre dei over i alt rotet i den «vaksne» rettskrivinga etterpå, kan synast tvilsam, men er det i røynda ikkje. Ein som har lært i.t.a. kan for det første lese, og det er viktig nok, for jamvel ei så vanskeleg rettskriving som den engelske fell lettare når ein på førehand meistrar teknikken i det å lese enn når ein må gå i gang med den som analfabet. For det andre er, som eg nettopp har nemnt, i.t.a. tilpassa etter lydverdiane av bokstavane i den tradisjonelle rettskrivinga, slik at elevane slepp å lære noe radikalt nytt og ukjent, dei treng berre å utfylle dei kunnskapane dei alt har fått innøvd og blitt støe i. Når ein tenker på at engelske barn, liksom barn i andre utvikla samfunn, er konstant omgitt av skrift på alle kantar, skjønar ein at denne prosessen slett ikkje er eit brått sprang ut i det ukjente, men ei gradvis utvikling.

Sia 1961 har det vori drivi forsøksundervisning med i.t.a. i ein del engelske skolar, i privat regi, men med statleg stønad. Resultata hittil blir gjengitt og drøfta i den nemnde boka av Pitman, og det viser temmeleg overtydande at opplegget er ein suksess. Ikkje berre lærer i.t.a.-elevane sjølve lesekunsten mye lettare og meir effektivt enn dei som går rett på den vanlege rettskrivinga, men dei blir òg støare i den tradisjonelle ortografien når dei har ein bakgrunn i i.t.a. Ikkje mindre imponerande er den psykologiske verknaden; Pitman siterer ei mengd rapportar og fråsegner frå lærarar som har prøvd i.t.a. og sett kor mye meir sjølvtrygge elevane blir når dei har kjensla av å meistre det dei blir sett til, noe som sjølsagt igjen akuar den allmenne framgangen.

Det er ikkje til å undre seg over at i.t.a. har vekt stor interesse, også i Sambandsstatene og i ikkje-angelsaksiske land, der alfabetet blir prøvd i engelsk-undervisninga. Det er nok framleis mye (for ein stor del irrasjonell) motstand mot alfabetet, men fordelane er så opplagte at det temmeleg sikkert er kommi for å bli. Om det kjem til å føre til ei permanent rettskrivingsreform er derimot tvilsamt. Tvertimot er det vel grunn til å tru at i.t.a. kan verke som eit middel til å konservere den noverande rettskrivinga, i og med at ei av dei mest følbare ulempene blir fjerna. Pitman skriv at nettopp dette fekk han til å nøle før han gjekk i gang med i.t.a., men ikkje lenge. Kvar elev som går ut av skolen utan å kunne lese skikkeleg er, i gjennomalfabetiserte samfunn som dei engelsk-språklege, ein menneskeleg tragedie. Hjelpearbeidet her må prioriterast høgare enn ei von om at samfunnet ein gong i framtida skal bli moden til å akseptere ei gjennomført rettskrivingsreform -- ei von som hittil har vist seg heilt fåfengt.

I eit litt vidare perspektiv kan vi sjå i.t.a. som eit ledd i strevet for å demokratisere og humanisere det britiske samfunnet. Den velkjente britiske konservatismen og tradisjonsmanien er ikkje **berre** uskyldig; inntil ganske nyleg kunne vi sjå klassesamfunnet ganske tydeleg demonstrert i eit utveljande skolesystem. Dette har ein no begynt å arbeide seg bort frå, under innbiten motstand frå konservative element. Kan i.t.a. jamne vegen til ei høgare utdanning også for dei som ikkje har fått klisterhjerne i voggegåve eller ein litterært stimulerande familiebakgrunn, vil alfabetet ha levert eit viktig bidrag til eit betre samfunn.

La meg til slutt ta med eit lite

Arbeidet med språket vårt går videre

av lektor Ivar Grotnæss

Om vi tilsynelatende er inne i en slags pause i språkstriden her i landet, mens vi venter på utfallet av stortingsmelding nr. 15 etter handsaming i styringsverket, er arbeidet med norsk språk fortsatt i god gjenge i Norsk Språknemnd.

Årsmeldingene fra virksomheten i 1967 og 1968 kan fortelle om det. Det blir jevnlig holdt 5—6 møter i året i nemnda, og på årsmøtene er medlemmene samla til interessante drøftinger med utgangspunkt i foredrag om særskilte emner innafor språkkomplekset. I 1967 redegjorde professor E. F. Halvorsen om ungdommens evne til å bruke morsmålet, og i 1968 innledet lektor Trygve Bull og redaktør Gunnar Jenshus til ordskifte om normering av litterære tekster i ungdomsskolen.

Av de sakene nemnda har arbeidet særlig mye med de siste åra vil jeg nevne rettskrivningsspørsmålet, terminologien i lærebøkene og konsulentvirksomheten. Språknemnda er også engasjert i nordisk måldyrking gjennom møter og publikasjoner, men dette skal jeg la ligge her.

Med omsyn til rettskrivningsproblemene tar nemnda for seg skrivemåten av nye ord eller stavemåten i ord vi har brukt i lengre tid. På dette området gjør nemnda vedtak. F. eks. er skrivemåten **monter** og **spekter** blitt vedtatt vsa. **montre** og **spektrum.** Skrivemåten i fremmedord og geografiske navn blir godkjent, f. eks. **Kinshasa** istf. **Leopoldville.**

Når det gjelder fastlegging av fagterminologi har nemnda rådd til skrivemåten for kjemiske termer, for bare å nevne ett område.

Men det mest fengslende stoffet i årsmeldingene finner en lekmann som regel i oversiktene over konsulentvirksomheten. I svar på innsende spørsmål dukker dagligdagse problemer opp. Skal det hete **dypfrosset** eller **dypfryst ?** Svaret blir som en kan vente at en må skille mellom dypfryst som perf. part. av verbet og dypfrosset som adjektiv. Vi bør derfor skrive **dypfryst kjøtt.**

Nemnda følger særdeles godt med i fremmedord, ikke minst engelske og amerikanske, og forklarer betydning og bruk samstundes som den gjør framlegg om mulige norske ord vi kan bruke i stedet. Det er et nødvendig og gagnlig arbeid nemnda gjør her, for amerikaniseringa er sterk, som vi veit. Dagstøtt ser vi ord som **lay-out, teach-in, know-how, sit-in, overhead projector, sample,** osv.

Et kapittel for seg er det store arbeidet nemnda gjør med gjennomgåing av lærebøker. Med den uvanlig raske utviklinga i skoleverket fra barnehager til voksenopplæring følger en rik flora av nye og reviderte lærebøker hvert år. Ingen kan være i tvil om at vi trenger kontroll med språket i denne massen av tekster. Språknemnda går gjennom bøkene, rår til godkjenning og foreslår endringer etter som det høver. I 1968 kom det inn ikke mindre enn 138 lærebøker, og dette syner litt av det store omfanget innafor denne sektoren. Enhver som har vært aldri så lite i kontakt med tilrettelegging, skriving og gjennomgåing av lærebøker må bli imponert over det arbeidet nemnda har gående her.

For alle som ønsker å følge med i språkutviklinga i Norge i disse åra er årsmeldingane fra nemnda forvitnelig lesning. Språknemnda gjør mye godt og nyttig arbeid i det stille. Det skjer i fred og fordragelighet, så langt en utenforstående kan dømme. Derfor bør Norsk Språknemnd bli møtt med tillit på alle hold i språkstriden.

Over fra side 11

døme på alfabetet, eller rettare sagt, prøve å gjengi det så godt ein kan med vanlege bokstavtypar. Det visuelle inntrykket av det er noe annleis, p.g.a. den spesielle utforminga av bokstavane. Dømet er henta frå «The Initial Teaching Alphabet — explained and illustrated» av Dr. John Downing (Cassell & Co., London 1966), leiaren av forsøksverksemda. Boka omfattar ei utgreiing om denne verksemda pluss ei samling tekster i.t.a. Vi tar Fadervår, **the lord's præer.** (I.t.a. brukar ikkje særskilte store bokstavar, berre større utgåver av dei små, **th** blir skrivi med omvendt **t** når lyden er stemt, normal **t** når han er ustemt. Stemt **s** (z) blir skriven som omvendt **z** når han blir stava **s** i normal ortografi, t.d. i **as, is.** Altså:

Over til side 9

Heglands Boktrykkeri, Flekkefjord